

Mariusz Rosik

Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu, Polska
mrosik@pnet.pl
ORCID: 0000-0002-1943-8649

Recenzja: Walter Richard Kaczorowski, *Wprowadzenie do Midrasza Bereszit Rabba na przykładzie rabinicznej historii Abrahama i Sary*, seria: *Lamad – Bibliotheca Biblica et judaica*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2022, ss. 508

W literaturze rabinicznej wyróżnić można dwa rodzaje materiału: wskazania moralno-prawne oraz opowiadania. Pierwszy tworzy tzw. *halachę*, czyli „drogę” lub „chodzenie”, i zawiera materiał obejmujący cały obszar żydowskiego Prawa oraz jego zastosowanie. Dla przykładu żadnego z sześciuset trzynastu przykazań Tory nikt z rabinów nie kwestionuje, jednak do każdego z nich mogą powstać różne halachy, które w odmienny sposób interpretują przykazanie. *Hagada* natomiast polega na odczytaniu sensu narracyjnego materiału Biblii hebrajskiej i nie jest przy tym pozbawiona opowiadań współczesnych rabinom czy motywów folklorystycznych. Egzegeza hagadyczna jest swobodniejsza. Z jednej strony wiąże się nierozdzielnie z tradycją, z drugiej zaś otwarta jest na aktualne problemy i kwestie dyskusyjne czy żywotne w danej społeczności.

Książka Waltera Ryszarda Kaczorowskiego została poświęcona interpretacji hagadycznej Pisma Świętego. Autor rozprawy postanowił ukazać ją na jednym wybranym przykładzie, jakim jest komentarz do Rdz 12,1–25,18 w midraszu Bereszit Rabba. Tematyka ta, choć była częściowo opracowana na gruncie polskim, zwłaszcza w artykułach, została przez autora ujęta w inny, nowatorski ze względu na zastosowaną metodę sposób, i dlatego zasługuje na to, by stać się przedmiotem rozprawy doktorskiej. Recenzentem publikacji jest znakomity polski bibliista – dr hab. Marcin Majewski (będący jednocześnie redaktorem serii, w której publikacja została wydana), a obszerny fragment jego recenzji został zamieszczony na okładce. *Z Przedmowy* natomiast dowiadujemy się, że podstawą do publikacji była praca doktorska autora, która

powstawała w dużej mierze na bazie literatury wielu bibliotek amerykańskich i europejskich (s. 25).

Poza wykazem skrótów, przedmową, wstępem, bibliografią, wykazem tabel, indeksem osób, postaci biblijnych i geograficznym oraz streszczeniem w językach polskim i angielskim praca zawiera pięć zasadniczych części, noszących kolejno tytuły: *Od Tory do midraszy*, *Wprowadzenie do Midrasza Bereszit Rabba i pozostałej literatury midraszowej*, *Komentarz do Midrasza Bereszit Rabba obejmującego historię Abrahama i Sary (Rdz 12,1–25,18)*, *Metody interpretacji rabinicznej na przykładzie Midrasza Bereszit Rabba*, *Teologiczna rola Abrahama w Midraszu Bereszit Rabba do Księgi Rodzaju 12,1–25,18*. Zaproponowana struktura pracy wydaje się logiczna i nie budzi żadnych zastrzeżeń. Również budowa poszczególnych rozdziałów jest niezwykle przejrzysta. Pisownia w tytułach rozdziałów jest oryginalna, choć poprawniejsza byłaby forma „midraszu” niż „midrasza”, i słowo to należałoby raczej zapisywać małą literą, bo nie stanowi części tytułu.

Zamierzenie swej pracy autor określa na s. 17: „Celem niniejszej książki jest prezentacja jednego z najznakomitszych dzieł literatury rabinicznej – Midrasza Bereszit Rabba”. Autor dopowiada jednak, że będą przywoływane także inne teksty midraszu, nie tylko te odnoszące się do Rdz 12,1–25,18. Tak zarysowany cel jest ważny zarówno z punktu widzenia bibliistyki, jak i stanowiska duszpasterskiego. Autor we wstępie precyzuje również metodę rozprawy. Nie nazywa jej wprost, ale stwierdza, że do celu swej pracy będzie dążyć przez poszukiwanie odpowiedzi na kilka pytań o to, jakie metody interpretacyjne zostały zastosowane w midraszu, w jakim zakresie reguły te mogą być uznane za rabiniczną interpretację Księgi Rodzaju, w jaki sposób hagadyczna i midraszowa interpretacja odpowiada późniejszej formie egzegezy i interpretacji w zakresie *peszat* i *derasz*. Przedstawiając te pytania we wstępie, autor nie omawia szczegółowo, w jaki sposób będzie dążył do uzyskania na nie odpowiedzi, choć wynika to z treści kolejnych rozdziałów. Staje się jasne, że musi sięgnąć po porównanie tekstu biblijnego (i wyników egzegezy tegoż tekstu) z interpretacjami przedstawionymi w midraszu.

Pośród znanych nam midraszy hagadycznych najstarszy jest midrasz do Księgi Rodzaju (Bereszit Rabba, Genesis Rabba). Jego autorstwo przypisuje się żyjącemu w III wieku rabbiemu Hoszai. Tekst został zachowany w języku hebrajskim, choć midrasz ten zawiera także partie pisane po aramejsku, z silnymi wpływami greckiego i łaciny.

Zawarty w midraszu komentarz do Rdz 12,1–25,18 jest badany przez autora rozprawy w sposób metodyczny, a poszukiwania odpowiedzi na wspomniane wyżej pytania są prowadzone w sposób konsekwentny i poprawny. Już w I rozdziale książki Kaczorowski skrótowo przedstawia proces kształtowania się literatury

rabinicznej, zatrzymując się między innymi na warunkach politycznych, socjalnych i ekonomicznych w dawnej Palestynie, a także na konsekwencjach zburzenia Drugiej Świątyni, co znacznie ów proces przyspieszyło. Ważny jest ponadto paragraf mówiący o pamięci Izraela o Abrahamie, gdyż stanowi łącznik pomiędzy częścią ogólnie wprowadzającą do literatury rabinicznej a pozostałą zawartością książki. W II rozdziale, zatytułowanym *Wprowadzenie do Midrasza Bereszit Rabba i pozostałej literatury midraszowej*, autor najpierw omawia definicje midraszu i hagady, przedstawia pokrótce literaturę midraszową, by ostatecznie szczegółowiej zatrzymać się na midraszach egzegetycznych i homiletycznych. Z oczywistych względów najwięcej miejsca poświęca Bereszit Rabba, ale omawia także midrasze do innych Ksiąg, mianowicie: Trenów, Psalmów, Jonasza, Przysłów, Hioba, oraz liczne midrasze homiletyczne.

Rozdział III obejmuje omówienie komentarza do midraszu Bereszit Rabba do Rdz 12,1–18,25. Poszczególne paragrafy nawiązują do kolejnych epizodów opisywanych przez autora Księgi Rodzaju i komentowanych w midraszu. Są wśród nich między innymi: opuszczenie ziemi przodków przez Abrahama, relacje Abrahama z Lotem, spotkanie z Melchizedekiem, zawarcie przymierza, relacje Sary i Hagar, objawienie pod dębami Mamre, zniszczenie Sodomy i Gomory, związanie Izaaka, śmierć Sary i inne. Rozdział IV został poświęcony metodom interpretacji rabinicznej na przykładzie midraszu Bereszit Rabba. Kaczorowski omawia tu między innymi rabiniczne postrzeganie Biblii, techniki interpretacji midraszowej według Daniela Boyarina, dublety midraszowe i narracyjne, metodę gematrii czy przypowieści (maszale) w literaturze midraszowej i konkretnie w Bereszit Rabba.

Wreszcie rozdział V, stanowiący swoiste podsumowanie przeprowadzonych badań, dotyczy zagadnień teologicznych, wśród których autor rozprawy zwrócił uwagę między innymi na ojcostwo Abrahama, ukazywanie jego osoby jako błogosławieństwa dla wszystkich narodów, dostrzeganie w nim postaci proroka. Poruszone zostały także zagadnienia dotyczące mesjanizmu i eschatologii oraz Dekalogu. Lapidarnie konkluzję przeprowadzonych badań zawrzeć można następująco: Abraham służy za personalizację i prefigurację późniejszej wspólnoty Izraela, a nawet jego postać jest zapowiedzią całego narodu wybranego.

Kaczorowski zasadniczo operuje poprawnym i bogatym słownictwem, język książki jest naukowy, choć niekiedy domaga się drobnych korekt stylistycznych. Pomimo to przejrzystość i zrozumiałość stylu stanowią walory omawianej pozycji. Autor formułuje wnioski w sposób zrozumiały i kompetentny; dobrze je uargumentowuje i uzasadnia w treści. Odznaczają się one logicznością. Wynikają bezpośrednio z przeprowadzonych badań, a nie są – jak to się czasem zdarza – zbyt daleko idące bądź niemające podstaw w przeprowadzonych badaniach.

Zebrana literatura jest bardzo obfita. Autor dotarł do wielu pozycji trudno dostępnych, w tym także we współczesnym języku hebrajskim.

Książka Kaczorowskiego stanowi na gruncie polskim najbardziej wnikliwe przebadanie tradycji o Abrahamie i Sarze w midraszu Bereszit Rabba. Docenić trzeba rzetelność analiz i uporządkowanie wyprowadzonych z nich wniosków, często przedstawionych w skrupulatnie przygotowanych zestawieniach w tabelach. Zamykając ostatnią stronę, czytelnik ma wrażenie, że zebrany materiał wystarczyłby na przygotowanie dwóch monografii: jednej o postaciach Abrahama i Sary w Bereszit Rabba, drugiej – stanowiącej ogólnie wprowadzenie do literatury midraszowej. Jednak złączenie tych dwóch wątków było – jak sam autor uzasadnia – jego świadomym zabiegiem, co zaowocowało pojawieniem się na polskim rynku teologicznym doskonałej pozycji, mogącej stanowić kolejny przyczynek do propagowanego przez Sobór Watykański II dialogu chrześcijańsko-żydowskiego, również na płaszczyźnie naukowej.

MARIUSZ ROSIK (KS. PROF.) – wykładowca Papieskiego Wydziału Teologicznego. Zajmuje się teologią Nowego Testamentu oraz relacjami judaizmu i chrześcijaństwa w czasach narodzin Kościoła. Jest autorem ponad sześćdziesięciu książek (ostatnio współautorskich komentarzy ekumenicznych do Listu Jakuba i Listu Judy) oraz kilkuset artykułów. Jego prace ukazały się w czternastu językach. Dawniej członek Komisji Nauki Wiary, obecnie – Zespołu Konsultorów ds. Egzorcyzmów przy Konferencji Episkopatu Polski. Należy do zarządu Stowarzyszenia Biblistów Polskich, Studiorum Novi Testamenti Societas i Associazione Ex-Alumni del Pontificio Istituto Biblico. Prowadzi stronę mariuszrosik.pl.